

ΑΡΜΟΝΙΑ

ΕΤΟΣ 26^{ον}

ΦΥΛΛΟΝ 6069

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΝ ΦΥΛΛΟΝ

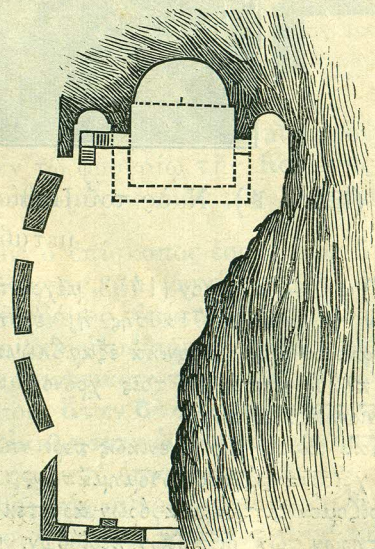
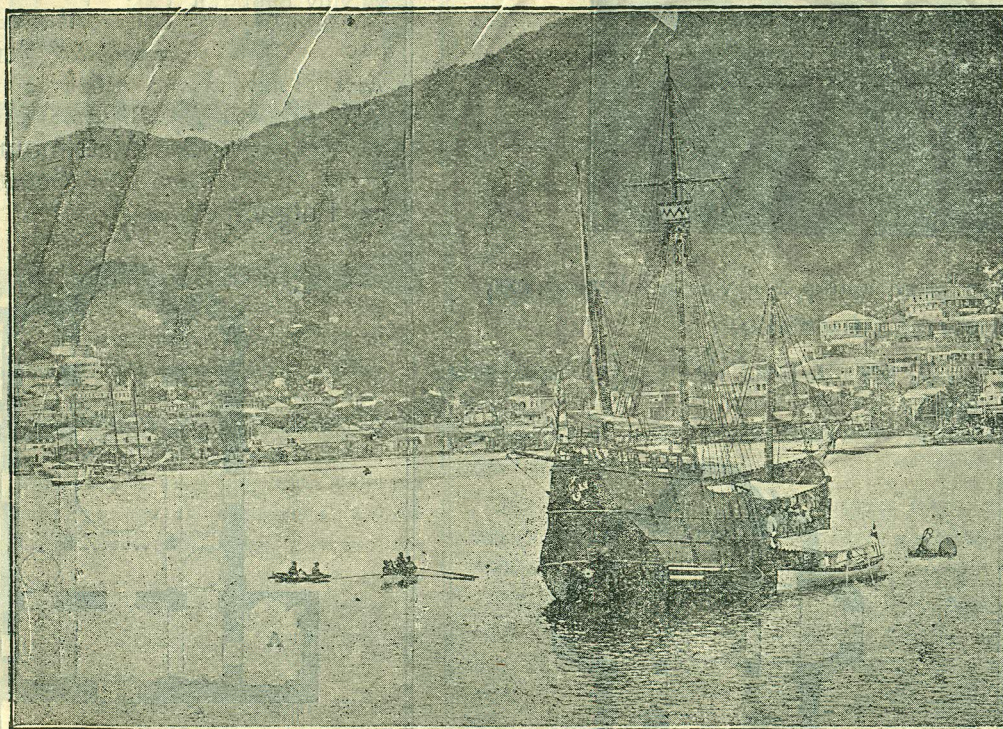
ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ

 1907

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΩΝ ΤΥΠΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΩΝ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚ. ΝΑΩΝ

ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΡΤΙ Γ' Φ' ΗΜΩΝ ΜΕΛΕΤΗΘΕΝΤΟΣ ΕΝ ΣΧΗΜΑΤΙ ΝΗΣΟΣ
ΕΝ ΤΡΑΛΛΕΣΙΝ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ

Κάτοψις τοῦ ἐν Τράλλεσιν
ναοῦ τοῦ Ἀπ. Φιλίππου.

Τῆς «Ἀρμονίας» οἱ ἀναγνώσται, οἱ μέλλοντες νὰ ἐντυφίῃσιν εἰς τὴν ὑπὸ τὸν ἄνωθι τίτλον, μετὰ πλούτου εἰκόνων, πραγματείαν τοῦ κ. Γ. Λαμπάκη, ὑψηλοῦ τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας καὶ ἰδιαίτερου γραμματέως τῆς Βασιλίσσης Οἴας, θ' ἀναμνηθῶσιν ἡδέως τῆς συμπαθοῦς καὶ ἐπιβλητικῆς ἅμα φυσιογνωμίας τοῦ πολυτίμου φίλου ἡμῶν, οὗτινος ἡ γλυκεῖα εὐγλωττία ἀπὸ τοῦ ἁμβωνος τῶν ἐκκλησιῶν τῆς τε Σμύρνης καὶ τῶν ἐπαρχιῶν ὥς καὶ αἱ περὶ τὴν χριστιανικὴν ἀρχαιολογίαν γνώσεις ἀπὸ τῆς ἔδρας τῶν ἡμετέρων ἐκπαιδευτηρίων κατεκλήλυσαν τὸ πολυπληθὲς ἀκροατήριον, τὸ ὁποῖον ἀθρόον συνέρρεεν, ὅπως ἀκροασθῇ αὐτοῦ κατὰ τὸ διάστημα τῆς παρ' ἡμῖν διαμονῆς του, μετὰ τῆς ἐριτίμου συζύγου αὐτοῦ, ἥτις καὶ συνώδευσεν αὐτὸν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ πολλάκις ἐβοήθησεν εἰς τὸ ἔργον του.

Αναμφιδόλως δὲ θὰ ὁμολογήσωσιν ἡμῖν χάριτας, διότι ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἐκδόσεως τοῦ πανηγυρικοῦ φύλλου τοῦ νέου ἔτους παραδίδομεν εἰς τὴν δημοσιότητα, μετὰ τῆς λοιπῆς ἐκλεκτῆς ὕλης αὐτοῦ, καὶ τὸ τόσον ἐνδιαφέρον αὐτὸ ἀνάγνωσμα.

Α.

Τὸ πρῶτον κυρίως ὁ Χριστιανισμός, διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ὅτι «Πνεῦμα ὁ Θεὸς» καὶ ὅτι ὡς τοιοῦτος, «οὐκ ἐν χειροποιήτοις Ναοῖς κατοικεῖ» λαμπρὰν ὕψωσε νέαν σημαίαν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ δόγματος ὅτι πνυχτοῦ δυνάμεθα νὰ προσευχόμεθα, διότι πνυχτοῦ παρὸν τὸ Θεῖον καὶ δὲν ὑπάρχει τόπος ἐν ᾧ τοῦτο οὐκ ἐστιν· «ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν» ὡς οἱ ἄνθρωποι ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ καὶ οἱ ἰχθύες ἐν τοῖς ὕδασι τῶν θαλάσσιων.

Ὁ Ἰησοῦς προσήγετο διὰ τοῦτο εἰς τόπους ἐρήμους, εἰς οἰκίας, εἰς κήπους, εἰς ὄρη, εἰς πλοῖα, κατ' ἰδίαν μόνος, δημοσίᾳ μετ' ἄλλων καὶ τοῦτο ἔπραττον οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ πνυχτοῦ προσευχόμενοι, πνυχτοῦ λατρεύοντες τὸ ἀπόλυτον πνεῦμα τοῦ Παύλου.

Ἀλλ' ὅμως οἱ Χριστιανοὶ ὡς ἀποτελεῦντες ἄθροισμα ἀνθρώπων ἐν κοινωνίᾳ βιούντων, φυσικῶς εἶχον ἀνάγκην ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν πόλεων νὰ ἔχωσι κοινὸς τόπους συνελεύσεως κυρίως:

α) πρὸς ἀνάγνωσιν τῶν ἁγίων Γραφῶν· β) πρὸς ἀκρόασιν τῆς διδασκαλίας· γ) πρὸς κοινὴν προσευχήν· δ) πρὸς μετέληψιν τῶν τιμίων δώρων καὶ ε) πρὸς συλλογὴν ἐράνων ὑπὲρ τῶν πτωχόντων καὶ τῶν ἐν φυλακαῖς, τῶν χηρῶν τῶν ἁγίων Μαρτύρων καὶ ἐν γένει τῶν ἀναξιοπαθόντων. (Ιουστ. Ἀπολ. Α' 1.)

Μόνον δὲ ἕνεκα τῶν φοβερῶν διωγμῶν τῶν τριῶν πρώτων αἰώνων (1—312) οἱ Χριστιανοὶ ἠναγκάζοντο νὰ συνέρχωνται εἰς τόπους ἀποκρύφους εἴτε εἰς ὄρη, εἴτε εἰς σπήλαια, εἴτε εἰς κατακόμβας, εἴτε εἰς πλοῖα, εἴτε εἰς ἐρήμους, καὶ εἰς τοιαῦτα μέρη εἰς ἃ ἠδύναντο συνερχόμενοι νὰ ὦσι πεπεισμένοι περὶ τῆς ἀσφαλείας τῆς ἰδίας αὐτῶν ζωῆς, καθόσον γνωστὸν ὅτι πᾶς ὁ καὶ ἀπλῶς ὁμολογήσας ἑαυτὸν Χριστιανόν, διὰ τούτου καὶ μόνον ἤρκει ὅπως καταδικασθῇ εἰς θάνατον, ὡς ὁ ἱερὸς Πολύκαρπος, καθ' οὗ ὅτε μετὰ πρρησίας ἐν τῷ ἄνω τῆς πόλεως Σμύρνης ἀρχαίῳ σταδίῳ ὁμολόγησεν ἑαυτὸν Χριστιανόν, ὁ κήρυξ ἐξεληθὼν ἐξερώησεν εἰς τὰ πλήθη τὸ «Πολύκαρπος ὁμολόγησεν ἑαυτὸν Χριστιανὸν εἶναι», καὶ ἀμέσως ἡ ὁμολογία μόνον αὐτῇ, ἤρκεσεν ὅπως τεθῇ ἐπὶ τῆς πυρᾶς ὁ θεοπρεπὴς πρεσβύτερος.

Τούτου ἕνεκα κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας μάτην ζητοῦμεν χριστ. οἰκοδομήματα. Τοιαῦτα δὲν ὑπάρχουσιν, εἰ καὶ κατὰ τὸ διάταγμα τοῦ Δεκίου κατὰ τὸν 6' αἰῶνα «τοὺς χριστιανικοὺς ναοὺς εἰς ἔδαφος φέρειν» φαίνεται ὅτι ἐγένοντο ἀπόπειραι κατὰ τὰ διάμεσα εἰρηνικὰ διαστήματα ἀνεγέρσεως χριστ. ναῶν.

Ἡ ἀνεγερσις χριστ. ναῶν ἄρχεται τὸ πρῶτον ἀπὸ τοῦ 313, ὅτε ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ἀνε-

γνώρισε τὴν χριστ. θρησκείαν ὡς θρησκείαν τοῦ κράτους.

Κατὰ ταῦτα τὰ χριστ. οἰκοδομήματα, ἦτοι οἱ χριστ. ἀρχιτεκτονικοὶ τύποι γενικῶς διαιροῦνται εἰς 5 μεγάλας περιόδους τὰς ἐξῆς.

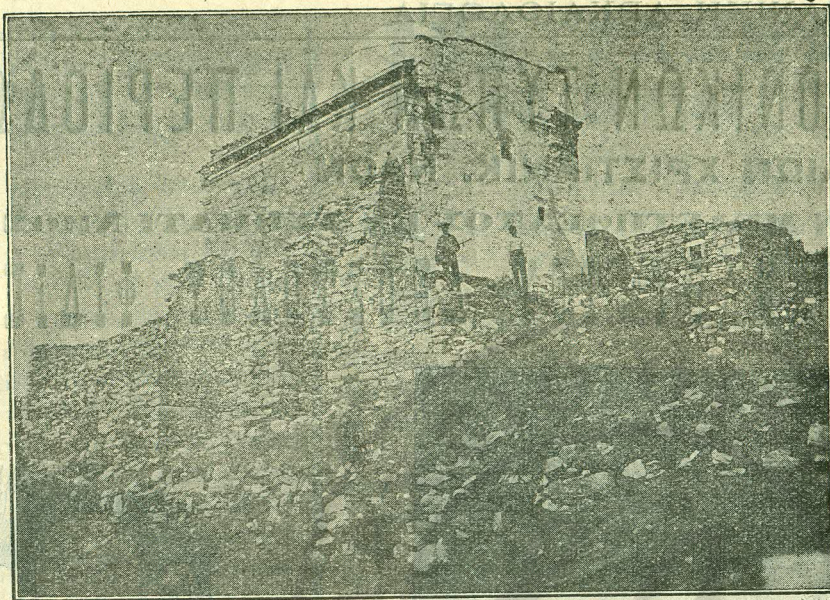
Α') α'—δ' αἰὼν (1—313)· διωγμοί. Οὐδεὶς ἀρχιτεκτονικὸς τύπος. (Κατακόμβαι, σπήλαια, κατ' οἶκον ἐκκλησίαι).

Β'). δ—στ' αἰὼν (313—532)· κατάληψις τῶν ἀρχαίων ἐθνικῶν ναῶν (Παρθενῶν, Θεσεῖον καὶ ἄλλοι) ἰδίως τῶν καλουμένων Βασιλικῶν (1) καὶ ἀνεγερσις ἰδίων χριστ. οἰκοδομημάτων.

Γ') στ'—θ' αἰὼν (532—842) ὅτε τὸ πρῶτον ἀναφαίνεται καὶ ὀρίζεται ὁ Βυζ. τύπος καὶ ἐξάπλωται ἐφ' ἅπαντα τὸν χριστ. κόσμον ὡς ἐθνικὴ χριστιανικὴ ἀρχιτεκτονική· κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς περιόδου ταύτης ὁ ἱερὸς Θόλος.

Δ). Θ'—ΙΕ' (842—1453) ὅτε τὰ διάστυλα ἀπὸ τῆς νίκης τῶν φίλων τῶν ἁγίων Εἰκόνων κατὰ τῶν εἰκονομάχων μεταβάλλονται εἰς εἰκονοστάσιον χωρίζοντα τὸν ναὸν εἰς κυρίως ναὸν καὶ ἅγιον Βῆμα.

(1) Περὶ τοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ σχήματος τῶν Βασιλικῶν ἰδὲ Λαμπάκη χριστ. Ἀρχαιολογία τῆς Μονῆς Δαφνίου 1889 σελ. 78.

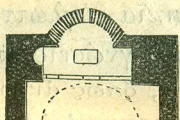
(Εἰκ. 1). Ναὸς τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος ἐν τῇ νήσῳ Σικίνῳ τῶν Κυκλάδων, μεταβληθεὶς εἰς ναὸν τῆς Θεοτόκου.

Ε) ιε'. — σήμερον (1453 μέχρι τοῦ νῦν) ὅτε οὐδὲν γενναῖον ἀρ' ἐκυτῆς ἡ τέχνη παύσεται, τοῦναντίον ἀρχιτεκτονικὰ ἐξαμβλώματα μάλιστα πληθυνόμενα ἐν τοῖς χρόνοις ἡμῶν ἐκτὸς σπανίων ἐξαίρεσεων.

Καὶ ταῦτα μὲν γενικῶς περὶ τῶν περιόδων τῶν χριστιανικῶν οἰκοδομημάτων, ἅτινα ἀνγνωρίζομεν ἐκ τῶν διαφόρων ἀρχιτεκτονικῶν χαρακτηρισμῶν τῶν διαφόρων περιόδων, μάθημα ὅπερ κατ' ἐκτασιν διδάσκει ἐν τῷ Ἑθνικῷ Πανεπιστημίῳ. (Κατὰ κράτος, βασιλικαὶ, ναοὶ δημοτικοί, θόλος, θολοδομαί, τύμπανον κτλ.).

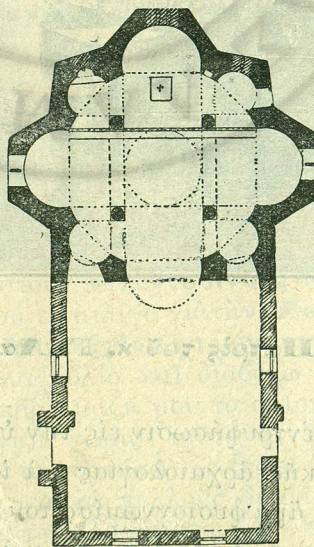
Σχήματα τῶν ἀρχαίων ναῶν

Τὰ σχήματα τῶν ἀρχιτεκτονικῶν τύπων τῶν ἀρχαίων χριστ. ναῶν ποικίλλουσι κατὰ πολὺ. Ταῦτα δυνάμεθα ν' ἀναγνώσκωμεν ἀκριβῶς εἰς τοὺς ἑξῆς τύπους

α') Τὰ κυκλικὰ: ὡς ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ ναὸς τοῦ Αγ. Γεωργίου (Holtzinger fig. 64), οἱ ἐν Ρώμῃ ναοὶ τῆς

ψὸν εἰς θέσιν Μαρθηλῆ ναὸς τῆς Θεοτόκου (Εἰκ. 23).

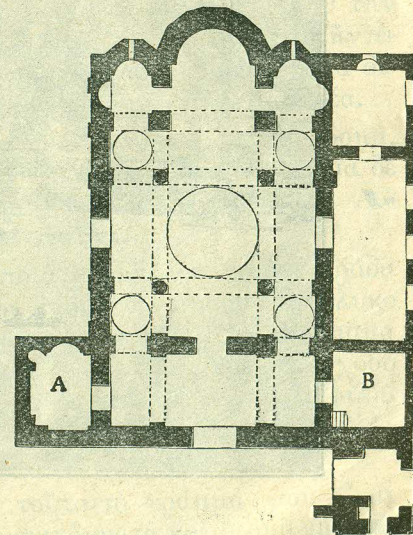

(Εἰκ. 3). Ἀρχιτεκτονικὴ κάτοψις τοῦ

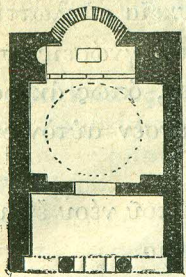
(Εἰκ. 4).

Ἡ παρὰ τὸ Ἀγορίνιον Βασιλικὴ μὲς πρὸ τοῦ Αγ. Βήματος τῆς Μεγάλης Χώρας ὠρίζετο ἰδίᾳ θέσις διὰ τοὺς πρεσβύτες (Senatorium), ἐνίστε δὲ καὶ διὰ τὰς σεβαστάς δεσποίνας, ὅτε δεξιᾷ μὲν τοῦ Αγ. Βήματος ὠρίζετο ἡ θέσις τῶν σεβ. δεσποινῶν (Matrimonium) καὶ ἀριστερᾷ ἡ τῶν πρεσβυτέρων (Senatorium) (πρβ. καὶ Pulgher. σελ. 5).

(Εἰκ. 5). Ἀρχιτεκτονικὴ κάτοψις τοῦ ἐν Μισοτῇ ναοῦ τῆς Παναγίας τοῦ Βροντοχίου (κοιν. Ἀφεντιόν).

Ἐκαστέρωθεν δὲ τῆς πόλεως τοῦ Ἱεροῦ Βήματος ὑπῆρχον τὰ παστορορία, δωμάτια εἰς ἃ κυρίως οἱ διάκονοι μετὰ τὴν ἁγίαν μετέληψιν εἰσέφερον τὰ περισσεύσαντα ἐκ τῆς ἱερᾶς μεταλήψεως (1).

(Εἰκ. 2)

Ἀρχιτεκτονικὴ
κάτοψις τοῦ ἐν τῇ
νῆσῳ Σικίνῳ ναοῦ
τοῦ Πυθίου Ἀπολ-
λωνος, μεταβλη-
θέντος εἰς ναὸν
τῆς Θεοτόκου.

α') Τὰ κυκλικὰ: ὡς ὁ
ἐν Θεσσαλονικῇ ναὸς τοῦ Ἀγ.
Γεωργίου (Holtzinger fig.
64), οἱ ἐν Ρώμῃ ναοὶ τῆς
St Constanza, θυγατρὸς
τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ τοῦ
Ἀγ. Στεφάνου (St Stefano
Rotondo—Holt. fig. 65)
ὁ ἐν Ραβέννῃ ναὸς τῆς S
Maria della Rotondo καὶ
ἄλλοι (1)

β') Τὰ πολυγωνικά:
ὡς τὰ ἐν Derbé καὶ Bin
bin Kilisse (Strzygowski
Kleinasien fig. 76 καὶ
77).

γ') Τὰ ὀκτάγωνα: ὡς τὸ πρὸς τὸ Ulu
Bunar [Isaura] (Strzyg. Kleinasien fig. 64)
καὶ ἐν Ἰερραπόλει (Str Kl. fig. 67) καὶ ὁ ἐν Ἀθη-
νῇ ναὸς τῶν Ἀγ. Ἀποστόλων, τὸ ἀρχαῖον τῆς
Ἐκκλησίας Ἀθηνῶν Βαπτιστήριον (Εἰκ. 3).

δ') Τὰ ἐπιμήκη, ἅτινα οἱ βυζαντινοὶ κα-
λοῦσι ναοὺς δρομικοὺς καὶ ἅτινα εἰσὶν ὁ συνήθης
τύπος τῶν χριστιανικῶν ναῶν (εἰκ. 4, 5, 6,
7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15).

ε') Τὰ ἐπιμήκη φέροντα τὸν τύπον τοῦ
Τιμίου Σταυροῦ ἔσωθεν (Εἰκ. 16, 17, 18).

ς') Τὰ ἐπιμήκη ἢ μὴ φέροντα καὶ ἐξωτε-
ρικῶς τὸν τύπον τοῦ Τιμίου Σταυροῦ (κατὰ ζεύγ-
μα ὑπὸ τὸν θόλον) τῆς κεραίας τοῦ Σταυροῦ
ἀποτελούσης τοὺς καλουμένους χοροὺς τῆς Ἐκ-
κλησίας. (Εἰκ. 19, 20, 21, 22).

καὶ ζ') Τὰς Ἐκκλησίας ἀντικύκλους,
ἥτοι ἐχούσας κόγχας πρὸς τὴν Α. καὶ Δ. πλευ-
ρὰν ὡς ὁ ἐν Εἰρέσῳ ναὸς τῆς Μαρίας Θεοτό-
κου καὶ τοιοῦτος περίπου καὶ ὁ πρὸς τὴν Αἰδη-

(1) Συνήθως οἱ κυκλικοὶ ναοὶ ἡγείοντο ἐπὶ
τάφων.

7 (Εἰκ. 3). Ἀρχιτεκτονικὴ κάτοψις τοῦ
Ἀθηνῶν ναοῦ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, τὸ
ἀρχαῖον τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀθηνῶν
Βαπτιστήριον.

Οἱ χριστιανικοὶ δὲ ναοὶ ὡς ἐκ τῶν ἐσωτερι-
κῶν διαιρέσεων διὰ δύο σειρῶν κίονων διαιρούμε-
νοι, ἐκαλοῦντο τρίκλιτοι ὡς τρία κλίτη ἔχοντες.
Διὰ 4 δὲ σειρῶν ἐκαλοῦντο πεντάκλιτοι.

Εὐρηται δὲ καὶ παράδειγμα ναοῦ δικλίτου ἡ-
τοι ναοῦ ἔχοντος εἰς τὸ μέσον μίαν σειρὰν κί-
ων ποιοῦσαν τὴν ἐκκλησίαν δίκλιτον ὡς δύο
κλίτη ἔχουσαν.

Τοιοῦτον ἐστὶ τὸ παρὰ τὰς Ἀθήνας εἰς τὴν
Κολοκυνθοῦ ναιῖδριον τοῦ Ἀγ. Γεωργίου.

Ἐν μέσῳ δὲ τοῦ κυρίως ναοῦ ὑφύπτο ἄμβων,
χωρὸς εὐρύς, ἐρ' οὗ ἔφαλλον οἱ φάλται καὶ ἐ-
γίνετο τὸ κήρυγμα.

Τοιοῦτος ἄμβων εἰς μόνον περιεσώθη ὁ ἐν
τῇ Μητροπόλει Σταγῶν (Καλαμπάκα) (Εἰκ.
24, 25).

Τοιοῦτος δὲ ἄλλ' ἡρειπωμένος εὐρέθη ἡδη
ὑπὸ τοῦ κ. Μακρίδου Βέη καὶ ἐν Νοτίῳ, ἐπινείῳ
τῆς Κολορῶνος, νῦν Γκακούρκοι ἢ Χριστιαν-
κοί.

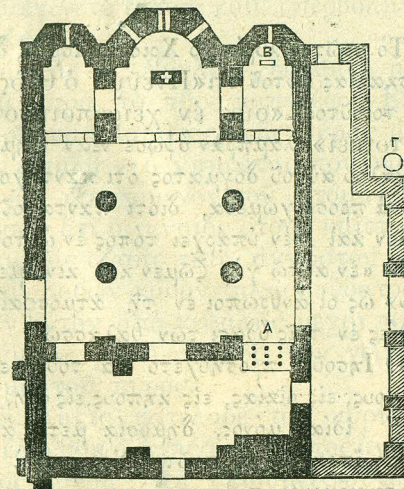
Ἐνεκὰ δὲ τῶν κατηγουμένων καὶ τινῶν τῆς
Ἐκκλησίας τελετῶν, αἱ ἀρχαῖαι ἐκκλησίαι εἰς τὸ
κάτω μέρος τοῦ ναοῦ ἀφώριζον ἴδιον διαμέρισμα,
νάρθηκα καλούμενον, κυρίως ἐκ τοῦ καθήκοντος ἐν
αὐτῷ νὰ διδάσκωνται οἱ κατηγούμενοι ὑπὸ τῶν
τεταγμένων διδασκάλων, ὧν ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ
σύμβολον ὁ ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν φερόμενος
Νάρθηξ (1) (Ferula—τὸ ρυτὸν) ἐξ οὗ οὗτοι
καὶ Νάρθηκοφόροι (Ξενοφῶν).

Φυτὸν τοιοῦτον μετὰ τῆς ἐγκυκλοπαιδείας
αὐτοῦ ἰδὲ ἐν τῷ Χριστ. ἀρχαιολ. Μουσείῳ.

Ἐκατέρωθεν δὲ τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ Βήμα-
τος ὑπῆρχον τὰ παστοφώρια, δωμάτια εἰς ἃ κυ-
ρίως οἱ διάκονοι μετὰ τὴν ἀγίαν μετέληψιν εἰσ-
έφερον τὰ περισσεύσαντα ἐκ τῆς ἱερᾶς μεταλή-
ψεως(1).

«Καὶ πρῶτον μὲν ὁ οἶκος ἔστω ἐπιμήκης, κατ'
ἀνατολὰς τετραμμένος καὶ ἐκατέρω τῶν μερῶν
τὰ παστοφώρια πρὸς Ἀνατολὴν (Απ. Διατάγ. II,
57.3) »

«Καὶ ὅταν πάντες μεταλάβωσι καὶ πᾶσαι, λα-
βόντες οἱ διάκονοι τὰ περισσεύσαντα εἰσφερέτω-
σαν εἰς τὰ παστοφώρια » (Απ. Διατ. VIII, 13.4)

Εἰκ. 6). Ἀρχιτεκτονικὴ κάτοψις τοῦ
ἐν Ἀρτῇ ναοῦ τῆς Ἀγίας Θεοδώρας.

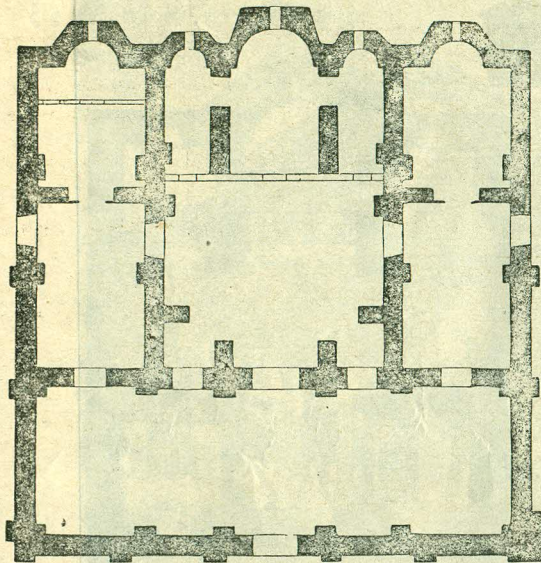
α') Ὁ Τάφος τῆς Ἀγίας Θεοδώρας.

β') Θήκη τῶν λειψάνων τῆς Ἀγ. Θεοδώρας.

γ') Φρέαρ.

(1) Καὶ ὅμως τίς θὰ πιστεύῃ ὅτι εὐρέθη Ἕλληνας
Καθηγητὴς τῆς Θεολογίας ἐν τῇ συγγραφῇ τῆς
ἰδίας αὐτοῦ Λειτουργικῆς, τὸ μὲν Senatorium
νὰ τὸ ἐξηγῇ ὡς τόπον. ἔνθα ἴσταντο οἱ Βουλευ-
ται ὀνομάζων δὲ τὴν ἐν τῷ ναῷ θέσιν τῶν Πρε-
σβυτέρων «Βουλευτικόν» ἥτοι ὡς χάφει: θέσιν ἐν-
θα ἴσταντο ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ οἱ Βουλευταί.
Βεβαίως ὁ συγγραφεὺς ἐν τῇ λέξει Senatorium
παρεπλήνθη ἐκ φιλολογικῆς παραισθήσεως ἐκ

Ὡς ἐκ τῶν κογχῶν δὲ τοῦ ἱεροῦ Βήματος οἱ ναοὶ ὀνομάζονται ναοὶ δίκογχοι (Σπανιώτατον εἶδος, Μονὴ Πεντέλης) ναοὶ, τρίκογχοι (σύνθηες εἶδος) καὶ λοιπὰ, ἅτινα σπάνια.

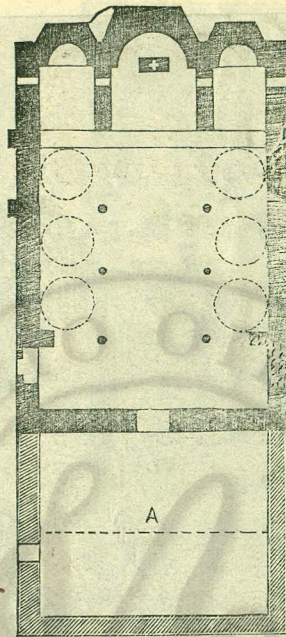
(Εἰκ. 7). Ἀρχιτεκτονικὴ κάτοψις τοῦ ἐν ᾿Αοτῇ ναοῦ τῆς Παρηγορητίσσης.

Αἱ κόγχαι δὲ δύνανται νὰ εἶναι στρογγύλαι, τρίπλευροι, ὀκτάπλευροι, πολυγωνικοὶ κ.τ.λ.

Εἰς τὰ χριστιανικὰ δὲ οἰκοδομήματα, τεκτονικὰ καὶ τὰ βαπτιστήρια, ὧν αἱ μαρμάρινοι κολυμβήθραι κατὰ προτίμησιν ἐρύλασσον πάντοτε τὸν τύπον τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ὑπὸ τὴν σημείωσιν τοῦ ὁποῦ ἡ ἐκκλησία κατὰ τὴν τελευτὴν τοῦ ἱεροῦ Βαπτίσματος ἐπικαλεῖται τὴν συντριβὴν τῶν ἐναντίων δυνάμεων.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς περὶ τῶν τύπων καὶ περιόδων τῶν ἀρχαίων χριστιανικῶν Ναῶν.

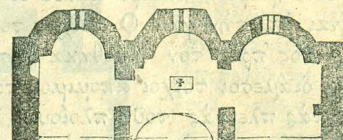
Μεταβαίνοντες ἤδη εἰς τὸν ἐν Τράλλεσιν ἐν σχήματι πλοίου ναὸν τοῦ Ἀποστόλου Φιλίππου.

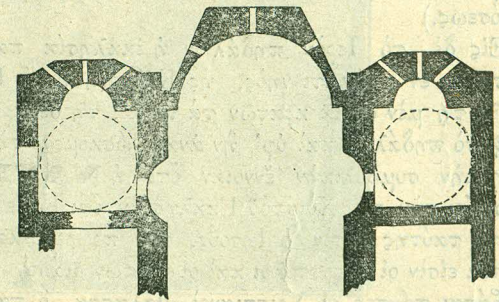
(Εἰκ. 9). Ἀρχιτεκτονικὴ κάτοψις τοῦ ἐν ᾿Αοτῇ ναοῦ τῆς Κάτω Παναγίας.
α') Ἀρχαῖος νάρθηξ.
β') Οσσοθήκη.

τοῦ πρώτου ναοῦ, νέα περίοδος τῶν Χριστιανικῶν οἰκοδομημάτων ἀρχεταί.

Καὶ τοιαῦτα μὲν ἔργα δὲν εὔρομεν πλην τοῦ σταυροειδοῦς μαϊάνδρου οὐτῶς χρῆσιν ὁ μεγαλοφυὴς Ἀνθέμιος ἐποίησεν, ἀντὶ τούτων ὅμως εὔρομεν ἐν χριστιανικῶν ἐρείπιον ἰσάζιον ἴσως τοῦ πρώτου ναοῦ οὐκ διὰ τὸ μέγεθος αὐτοῦ καὶ τὸ κάλλος, ἀλλὰ διὰ τὴν συμβολικὴν ἔννοιαν, ἣν παρίστα τὸ μοναδικὸν ἴσως τοῦτο ἐν τῷ καθόλου Χριστιανικῷ κόσμῳ καίδιον.

Ἢδη εἰς τὰς Ἀποστολικὰς Διαταγὰς βιβλ. Β'. κεφ. 57, ἀναγινώσκωμεν τὴν ἀρχαιοτάτην διαταγὴν τῶν Ἀποστόλων πρὸς τὸν Ἐπίσκοπον, οἷος οὗτος πρέπει νὰ εἶναι, πῶς νὰ συναθροίσῃ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐν γένει περὶ τοῦ σχήματος καὶ τῆς ἐσωτερικῆς διαθέσεως τοῦ ναοῦ ὡς «**ΕΟΙΚΕ ΝΗΕ**». Ἰδοὺ ἐπὶ λέξει ὡς ἔχει τὸ ἀρχαιοτάτον καὶ πολῦτιμον τοῦτο χωρίον τῆς πρωτογόνου Ἐκκλησίας.

(Εἰκ. 11). Ἀρχιτεκτονικὴ κάτοψις τοῦ ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Κορώνης ἡρειπωμένου ναοῦ τῆς Σοφίας.

«Σὺ δὲ ὁ ἐπίσκοπος ἔσο ἅγιος· ἄμωμος· μὴ πλήκτης, μὴ ὀργίλος· μὴ ἀπηνής· ἀλλ' οἰκοδόμος, ἐπιστροφεύς· διδασκτικός· ἀνεξίκακος· ἡπιόθυμος· πρῶτος· μακρόθυμος· παραινετικός· παρακλητικός· ὡς Θεοῦ ἄνθρωπος· **ὅταν δὲ συναθροίσῃς τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν ὡς ἂν κυδερνήτης νηὸς μεγάλης** μετ' ἐπιστήμης πάσης, κέλευε ποιεῖσθαι τὰς συνόδους, παραγγέλλων τοῖς διακόνοις ὡσανεὶ **ναύταις** τοὺς τόπους ἐκτάσσειν τοῖς ἀδελφοῖς, καθάπερ **ἐπιβάταις** μετὰ πάσης ἐπιμελείας καὶ σεμνότητος· καὶ πρῶτον μὲν ὁ οἶκος ἔστω ἐπιμήκης, κατ' ἀνατολὰς τετραμμένος· ἐξ ἐκατέρων τῶν μερῶν τὰ παστοφῶρια πρὸς ἀνατολὴν, ὅστις **ἔοικε νηὶ**· κεῖσθω δὲ μέσος ὁ τοῦ ἐπισκόπου **θρόνος**· παρ' ἐκάτερα δὲ αὐτοῦ καθεζέσθω τὸ πρεσβυτέριον, καὶ οἱ διάκονοι παριστάσθωσαν εὐσταθεῖς

Μεταβαίνουμε ἤδη εἰς τὸν ἐν Τράλλεσιν ἐν σχήματι πλοίου ναὸν τοῦ Ἀποστόλου Φιλίππου.

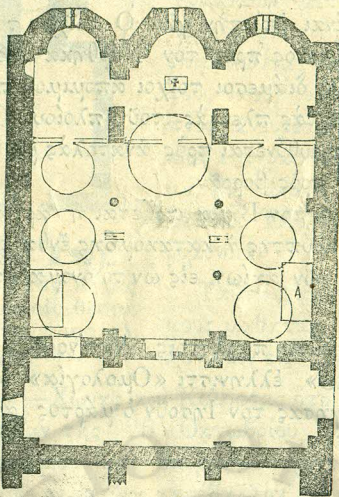
B.

Τῇ 18ῃ Οκτωβρίου 1906 μεταβαίνουμεν τὸ πρῶτον εἰς Τράλλεις ποθοῦντες τὸ μὲν νὰ κα-
ταρτῶμεν τὰ ἱερά ἐδάφη ἅτινα ἔδωκαν ἡμῖν
τὸν διάσημον ἀρχιτέκτονα τοῦ πρώτου ναοῦ
τῆς Ορθοδόξιας, τὸν Τραλλιανὸν Ἀνθέμιον, τὸ
δὲ μὴπως εὕρωμεν σχετικὰ τῆς Χριστιανικῆς
Αρχιτεκτονικῆς ἔργα τῆς ἐποχῆς ἢ τοῦ πνεύμα-
τος τοῦ μεγάλου τότε Ἀρχιτέκτονος, ἐξ οὗ ἐν τῇ
ἱστορίᾳ τῆς τέχνης μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦτου ἀνέγερσιν

τῆς λέξεως «Senatus» τὰ δὲ Παστοφόρια ἰξηγῶν
ὅτι εἶνε το σταθίδια τῆς ἐκκλησίας.

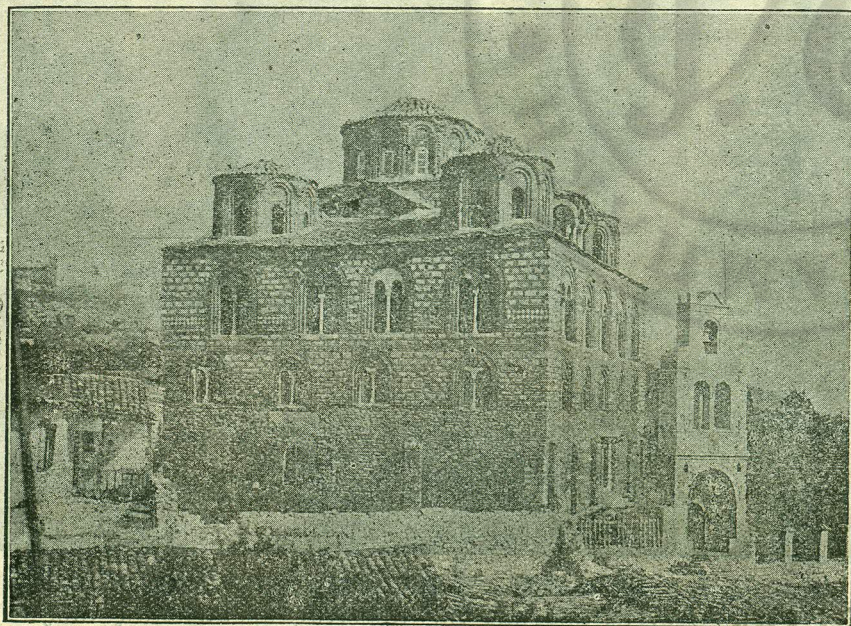
Ἐξ εὐλαθείας πρὸς τὸν ἀνώτατον ἄχραντον
χωρὸν τῆς ἐπιστήμης ἐνθα διδάσκει ὁ ἀνὴρ πα-
ρασιωπῶμεν καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὴν σοφὴν συγ-
γραφὴν.

Ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν εἶναι ταῦτα μόνον.....

(Εἰκ. 10). Ἀρχιτεκτονικὴ κάτοψις
τοῦ παρὰ τὴν Ἄρταν ναοῦ τῆς
Μονῆς Βλαχερνῶν.

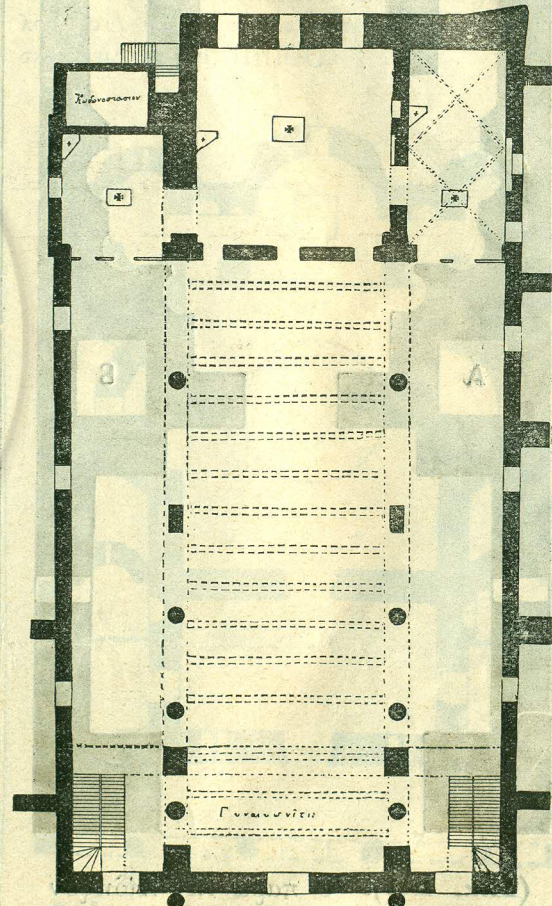
α'. Τάφος Μιχαήλ.

(Εἰκ. 8). Ὁ ἐν Ἀρτῇ ναὸς τῆς Παρηγορητίσσης.

μηκρῆς, καὶ ἀνατολὰς τετραγώνου· ἐξ ἐ-
κατέρων τῶν μερῶν τὰ παστοφόρια πρὸς
ἀνατολὴν, ὅστις ἔοικε νηὶ· κεῖσθω δὲ
μέσος ὁ τοῦ ἐπισκόπου θρόνος· παρ' ἐκά-
τερα δὲ αὐτοῦ καθεζέσθω τὸ πρεσβυτέριον,
καὶ οἱ διάκονοι παριστάσθωσαν εὐσταεῖς
τῆς πλείονος ἐσθῆτος, εἰκάσι γὰρ ναύ-
ταις καὶ τοιχοῦχοις.

στηκέτωσαν δὲ οἱ μὲν πυλωροὶ εἰς τὰς
εἰσόδους τῶν ἀνδρῶν φυλάσσοντες αὐ-
τὰς, αἱ δὲ διάκονοι εἰς τὰς τῶν γυναι-

(Εἰκ. 12). Ἡ ἐν Χαλκίδι Βασιλικὴ
τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς.

κῶν, δίκην ναυστολόγων (= ὁ συνάζων τοὺς ἐπιβάτας)

εἰ δέ τις εὐρεθῇ παρὰ τόπον καθιζόμενος ἐπιπλυσέσθω ὑπὸ τοῦ διακόνου, ὡς πρωρέως, καὶ εἰς τὸν καθύκοντα αὐτῷ τόπον μεταγέσθω».

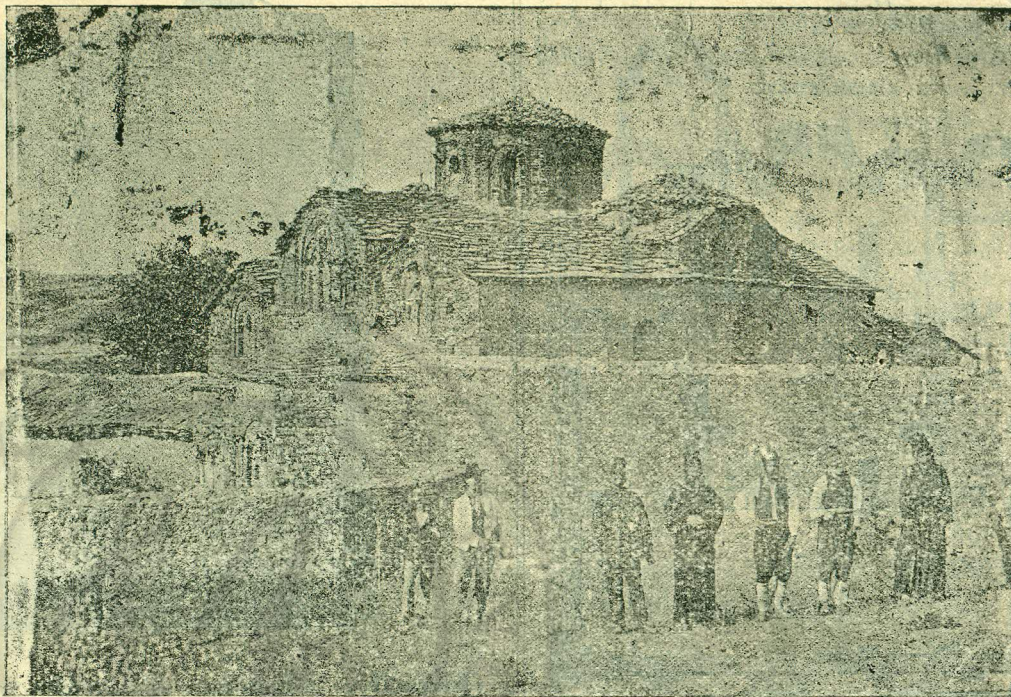
Πλὴν τούτου οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἰδίως ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος πολλοχοῦ τῶν λόγων αὐτοῦ τὴν Ἐκκλησίαν παρεικάζει πρὸς **ΝΑΪΝ** (Τομ. VI 6.426 καὶ VII 6.502 τῆς παλαιᾶς ἐκδόσεως.)

Εἰς δὲ τὸ Ἱερὸν πηδάλιον ἡ ἐκκλησία παρίσταται ἐν σχήματι νηὸς, ἥς Κυβερνήτης ὁ Ἰησοῦς τῇ μὲν δεξιᾷ κρατῶν τὰ ἱστία, τῇ δὲ ἀριστερᾷ τὸ πηδάλιον καὶ ὑπ' ἣν ἀνγκινώσκωμεν τὴν μυστικὴν συμβολικὴν ἐννοίαν ὅτι ἡ **ΝΑΪΣ** εἰκονίζει τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, ὅτι Κυβερνήτης ταύτης ἐστὶν ὁ Ἰησοῦς, ὅτι πρωρεὺς καὶ ναῦται εἰσὶν οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ τούτων διάδοχοι, ἐπιβάται πάντες οἱ Χριστιανοί, θάλασσα ὁ παρὼν βίος ὃν διασχίζει ἡ ναὺς ποντοπλοῦσα καὶ κατευθυνομένη πρὸς τὸν Παράδεισον, ὃν Κύριος ὁ Θεὸς ἐρύττει κατ' Ἀνατολὰς (Γεν. β'. ἐρ' ᾧ καὶ οἱ ἄξιονες τῶν Χριστ. Ἐκκλησιῶν εἰσὶ τετραμέμνοι πρὸς Ἀνατολὰς), πηδάλιον δὲ οἱ κανόνες, οἱ πρὸς τὴν πειθαρχίαν Πατριδὰ ἡμᾶς ὁδηγοῦντες.

Ακριβῶς δὲ τὴν μυστικὴν συμβολικὴν ταύτην ἐννοίαν τῆς Ἐκκλησίας παρέστησεν ὁ ἐν Τράλλεσιν ἄγιος τῶν ἡμῶν Χριστιανὸς Ἀρχιτέκτων κατασκευάσας τὴν Ἐκκλησίαν ἐν σχήματι **ΝΗΟΣ** ὡς ἐν τῇ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἄρθρου εἰκόνι βλέπομεν.

Τοιοῦτον δὲ ἀρχιτεκτονικὸν σχῆμα ναοῦ ἡμεῖς τοιούτου οὔτε εἶδομεν οὔτε ἠκούσαμεν, παντὶ που δήλον ἐπομένως ἐστὶν οἷα ἡ ἄξια τῶν περισωζομένων τούτων ἐρειπίων ἄτινα ἐπανεκτιμήσονται καὶ μετὰ στοργῆς ἀπαξ καὶ δις καὶ τρίς ἐπεσκεψάμεθα καὶ μετὰ πόνου ψυχῆς τὸ τελευταῖον τῇ 26 Οκτωβρίου ἀπεχειρετίσαμεν.

Τὴν εὐγνωμοσύνην δ' ἡμῶν τῷ ἐκείνῳ ἀρχιαι-

(Εἰκ. 14). Ἡ παρὰ τὴν Ἁγίαν Μονὴ τῶν Βλαχερνῶν.

δίῳ κ. Πιγ. Παπακωνσταντῖνῳ ἐκρράζομεν πρῶτον ἡμᾶς ἐκεῖ εὐγενῶς ὁδηγήσαντι καὶ διὰ τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ (Αἱ Τράλλεις 1895) ἡμῶν γνωρίσας τι ὅτι τὸ πρῶτον ὁ ναὸς οὗτος ἀπεκαλύφθη κατὰ Μάϊον τοῦ 1880.

Φροντίδι δ' αὐτοῦ καὶ μικρὸν τεμάχιον τοῦ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους μακροπροβλεπόμενου εἰς τὸ Ἀθήνησι Χριστιανικὸν μουσεῖον ἀπεστάλη.

Κατὰ ταῦτα. Ὁ ναὸς οὗτος ἐσωτερικῶς ἐστὶ τρίκογχος, ἀγνωστοῦν δὲ ἂν καὶ ἐξωτερικῶς εἶναι τρίκογχος ἢ μονόκογχος καθ' ὅσον ἡ Ἀνατολικὴ καὶ ἡ Μεσημβρινὴ πλευρὰ αὐτοῦ εἶναι εἰσέτι κεχωσμένη ὑπὸ τὴν γῆν. Ὁ τοῖχος τοῦ ἱεροῦ καὶ ὁ τελευταῖος πρὸς τὸν Νάρθηκα εἰσὶν ἴσοι, τοῦναιτιν οἱ διάμεσοι τοῖχοι ἀπομιμνῶνται λαμπρῶς τὰς κυρτὰς πλευρὰς τοῦ πλοίου. Ὁ ἄξων τοῦ ναοῦ κατευθύνεται πρὸς Ἀνατολὰς μὲ μικρὰν παρέκκλισιν πρὸς βορρᾶν.

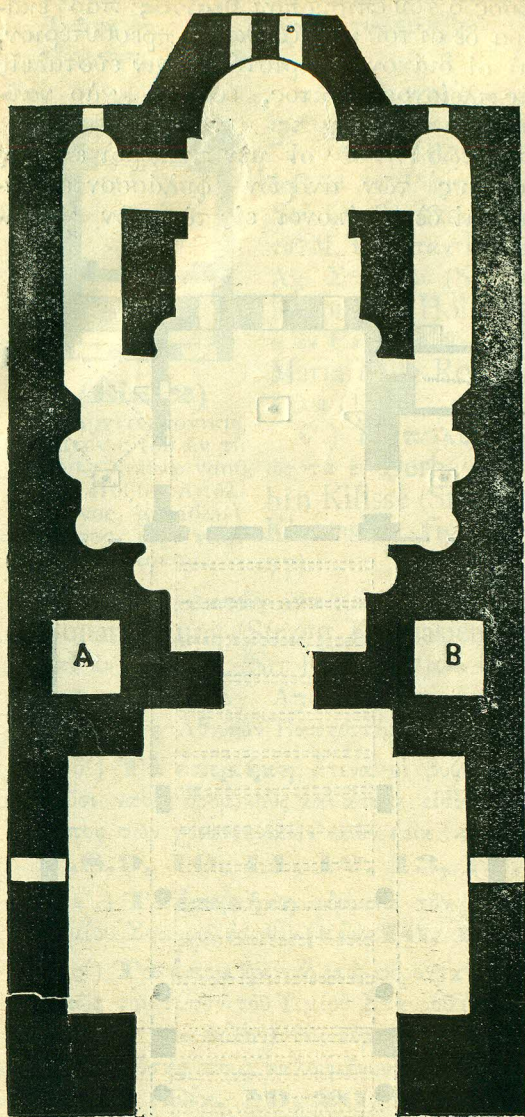
Υπὸ τὸ Ἅγιον Βῆμα σώζεται ἡ ἀρχαιοτάτη

Ενεκὰ δὲ τῆς κρύπτης ταύτης ἀνεβιβάσαμεν τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο μέχρι τοῦ ε' αἰῶνος, ἐνεκὰ ὅμως τῶν τριῶν κογχῶν τοῦ ἱεροῦ Βήματος κατεβιβάσαμεν μέχρι τοῦ ε' αἰῶνος ἥτοι ὁ ναὸς οὗτος ἐστὶν ἔργον τοῦ στ'—στ' αἰῶνος (450-550).

Επὶ τῆς στέγης τῆς κρύπτης εὐρέθη μεγάλου μεγέθους ἐρυθροῦ χρώματος σταυρὸς (68x30) φέρων τὸν ἀπλοῦν τύπον τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς. Επὶ τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ εὐρίσκομεν ἐπιγράμματα ἐν ὧν ὑγροῖς εἰκόνων (fresca) τριῶν περιόδων ἐξ ὧν μικρὰ τεμάχια κατεθέσαμεν ἐν τῇ ἡμετ. χριστ. Μουσείῳ.

Τὸ ἐν τῇ μέσῳ τοῦ Ναοῦ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους μακροπροβλεπόμενον κεκοσμημένον ὑπὸ τὴν γῆν ἡμεῖς δὲν εἶδομεν, γνωρίζομεν ὅμως τὰ περὶ τούτου ἐκ περιγραφῆς τοῦ ζηλωτοῦ ἀρχαιοφίλου καὶ ἐταίρου τῆς Χριστ. Αρχ. Εταιρίας καὶ ἄλλων ἐν Εὐρώπῃ ἐταιρειῶν κ. Παπακωνσταντῖνου.

Επιθυμοῦντες δὲ ὅπως τὴν ἄξιαν τοῦ πολυτί-

(Εἰκ. 13). Ὁ παρὰ τὴν Αἰδινὴν
ἐξωθεν τοῦ χωρίου Ἅγιος ναὸς
τοῦ Ἀγίου Δημητρίου.
α'. β'). Θησαυροφυλάκιο.

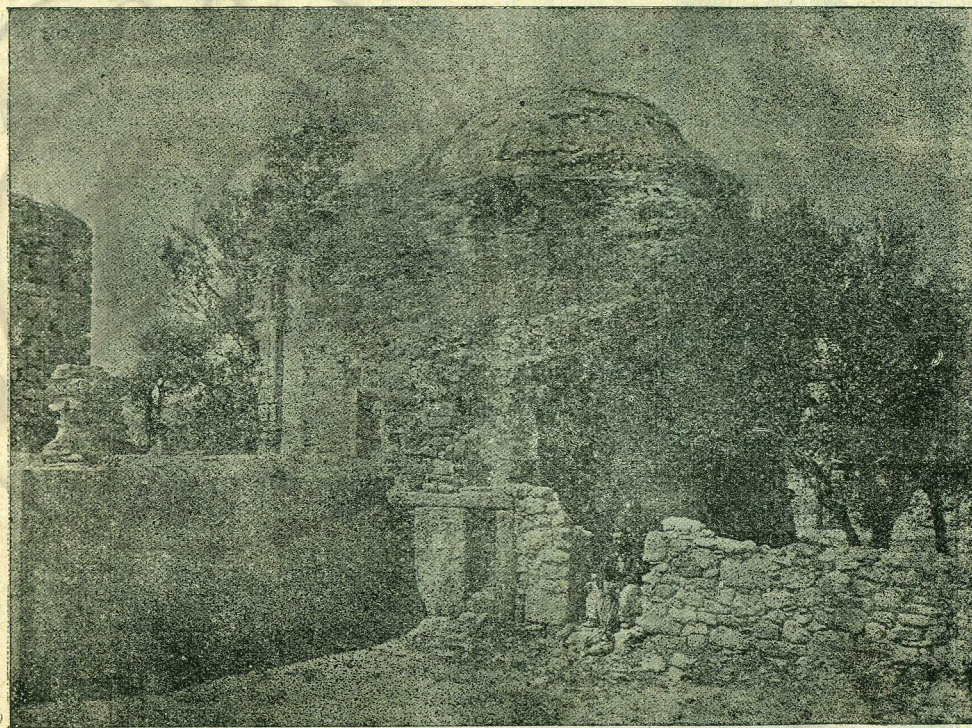
τούναντιον οἱ διέμεσοι τοῖχοι ἀπομιμῶνται λαμπρῶς τὰς κυρτὰς πλευράς τοῦ πλοίου. Ο ἄξων τοῦ ναοῦ κατευθύνεται πρὸς ἀνατολὰς μὲ μικρὰν παρεκκλισιν πρὸς βορρᾶν.

Υπὸ τὸ Ἅγιον Βῆμα σώζεται ἡ ἀρχαιοτάτη χρῆσις τῆς κρύπτῃς ἢ κατακόμβῃς ἔνθα ἐτίθεντο τὰ λείψανα τῶν ἁγίων, εἰς ὧν τὸ ὄνομα ἀφιεροῦντο οἱ ναοί.

Ἡ θέσις αὕτη παρὰ τοῖς Λατίνοις καλεῖται «Confessio» ἑλληνιστί «Ὁμολογία» ὡς τόπος ἐν ᾧ ὁμολογήσας τὸν Ἰησοῦν ὁ μάρτυς ἀπέθανεν ἢ ἐτάφη.

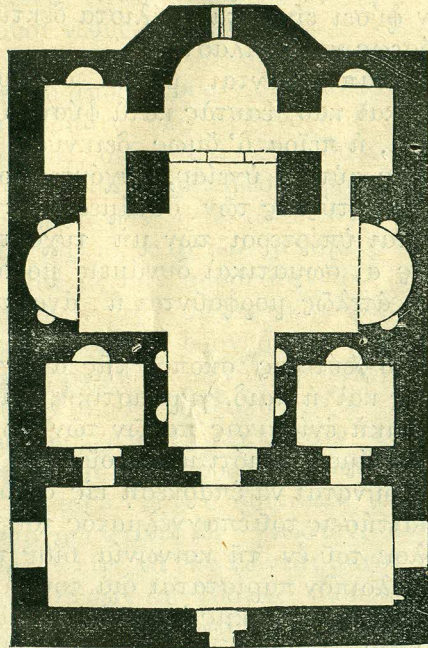
ἡμεῖς δὲν εἶδομεν, γνωρίζομεν ὅμως τὰ περὶ τοῦτου ἐκ περιγραφῆς τοῦ ζηλωτοῦ ἀρχαιοφίλου καὶ ἐταίρου τῆς Χριστ. Αρχ. Εταιρίας καὶ ἄλλων ἐν Εὐρώπῃ ἐταιρειῶν κ. Παπακωνσταντίνου.

Επιθυμοῦντες δὲ ὅπως τὴν ἀξίαν τοῦ πολυτίμου τούτου ναοῦ περισώσωμεν εἰς τὰς ψυχὰς καὶ τὰς καρδίας τῶν κατοίκων διὰ τοῦ ἐκεῖ καλοῦ Διευθυντοῦ τῶν Σχολείων κ. Ν. Καπνιᾶ, προσεκαλέσαμεν τὰς ἀνωτέρας τάξεις τῶν μαθητῶν καὶ ἐνώπιον αὐτῶν καὶ τῶν λογάδων τοῦ τόπου ἀνεπτύξαμεν τὴν ἀξίαν τοῦ ναοῦ τὴν ἀρχαῖονικὴν, τὴν ἐσωτερικὴν διάθεσιν καὶ πρὸ παν-

(Εἰκ. 15). Ὁ ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Κορώνης ἡρειπωμένος ναὸς
τῆς Σοφίας.

τὸς τὴν μυστικὴν συμβολικὴν τοῦ ναοῦ ἔννοιαν συμβολίζουσιν διὰ τοῦ σχήματος πλοίου τὸν διὰ τῆς ἐκκλησίας μέσον τῶν κυμάτων τοῦ βίου δι-
άπλουν ἡμῶν πρὸς τὸν γαλήνιον λιμένα τοῦ Πα-
ραδείσου, πρὸς ὃν ὁ ἄξων τοῦ ναοῦ οἰοεὶ ἡ πυ-
ξίς τοῦ πλοίου κατευθύνεται.

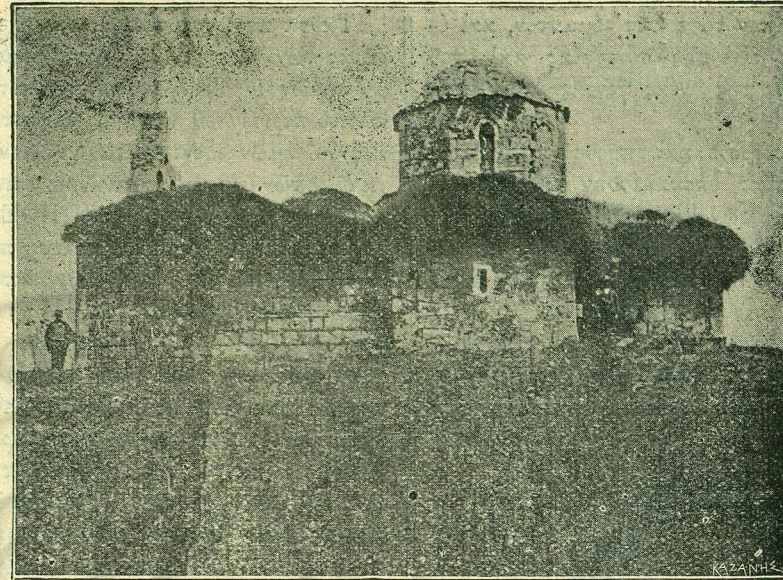
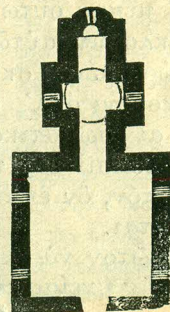
(Εἰκ. 16). Ὁ ἐν Αὐλίδι παρὰ τὴν Χαλκίδα ναὸς τοῦ Αγίου Νικολάου κατέ-
χων τὴν θέσιν τοῦ ναοῦ τῆς Αρτέμιδος.

Οἷον ὕψος αἰσθήματος!

Οἷα βαθεῖα γνώσις τῶν τῆς ἐκκλησίας πραγ-
μάτων καὶ οἷα εἰγενῇ ἐξηγησιμένης χριστιανικῆς
ψυχῆς συναισθηματικὰ!

Καὶ τοιοῦτον ἔπρεπε νὰ ᾖ τὸ περιβάλλον τῆς
χριστιανικῆς ἀτμοσφαίρας ἐν ᾗ ἐγεννήθη ὁ ἀρ-
χιτέκτων τοῦ πρώτου ναοῦ τοῦ χριστιαν. κόσμου,
ὃς κατὰ μὲν τὸν Προκόπιον ᾗ «Θεάματοις μὲν
ὀρώσιν ὑπερφυές, τοῖς δὲ ἀκούουσιν παν-
τελῶς ἀπιστον» κατὰ δὲ τὸν Κωδινὸν ναὸς
οἷος «οὔτε ἐγένετο ἀπὸ Αδάμ οὔτε γεννίσε-
ται»

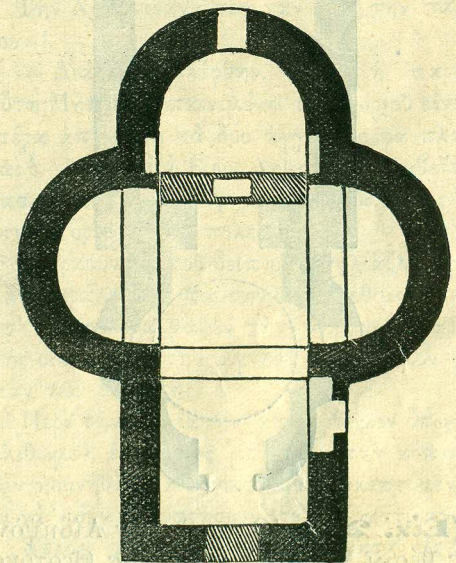
Εκεῖ δὲ ἐν τῇ παρὰδόσει τοῦ ἡμετέρου μυθῆ-
ματος ἐνόησαν τῆς πρὸς τοὺς νέους τούτους τῆς

(Εἰκ. 18). Ὁ ἐν Μανωλάδι παρὰ τὴν Ἀχαΐαν ναὸς τῆς Θεοτόκου.

τὰς πράξεις (κερ. η') ὅτι καθ' ὃδὸν ἀπὸ Ἱερουσα-
λήμ εἰς Γάζαν ἐβάπτισε τὸν εἰνούχον Κωνδύκης
τῆς Βασιλίσσης, ὅστις γνωστὸν ὅτι ἀπέθχεν ἐν
Τράλλεσι, καὶ ὅτι πιθανὸν ὑπὸ τὴν κρύπτην ταύτην
νὰ κατέκειτο τὸ ἱερόν αὐτοῦ λείψανον καὶ ὅτι ἂν
σήμερον οἱ ἐν Τράλλεσιν ἐσπράζωσι τὴν μνήμην
τοῦ Αποστόλου τούτου (11 Οκτωβρ.) πολὺ
περισσότερον οἱ ἀρχαῖοι Χριστιανὲ τῶν Τράλλε-
ων οὐ μόνον φυσικὸν ἦτο νὰ ἐσπράζωσιν ἀλλὰ καὶ
ἴδιον νὰ ἔχωσι ναόν, εἰς ὃν νὰ ἐνυλάσσετο καὶ
τὸ ἱερόν λείψανον, καὶ οὐδόλως ἀπίθανον νὰ εὐ-
ρισκώμεθα ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ τούτου τοῦ Αποστό-

λου ναοῦ, πριέτρειπον δὲ
συνεχῶς καὶ ἐξώρριζον τὴν
νέαν ταύτην γενεάν τῶν
Τράλλεων μετ' ἐθνικῆς ὑ-
περηφανείας τοῦ γένους νὰ
ἐπιμελῶνται τοῦ ἱεροῦ τού-
του ναοῦ, νὰ φροντίζωσι
πρὸς ἀνέυρεσιν χριστιανι-
κῶν ἐπιγραφῶν καὶ γραμ-
μάτων ἀνὰ τὸν ὄχλον ἐ-
λαιῶνα Τράλλεων πεοιρε-

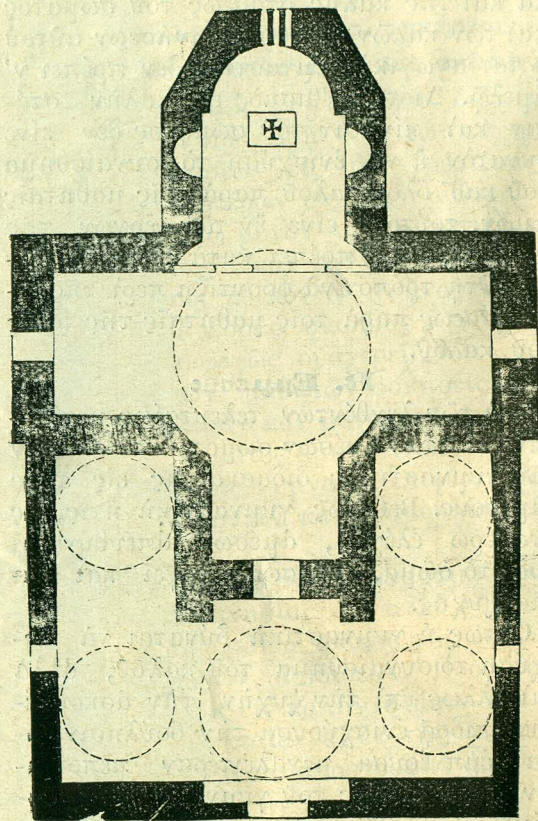

(Εἰκ. 21). Ἀρχιτεκτονικὴ κάτοψις
τοῦ ναοῦ τοῦ ἐν Μεθάνοις ναοῦ
τοῦ Αγίου Νικολάου.

Καὶ τῶ ὄντι τὴν πρώην μετὰ τὴν ἐπὶ τῇ
μνήμῃ τοῦ Μεγάλου ἁγίου Ἀντωνίου θεῖαν λα-

ται»

Εκεῖ δὲ ἐν τῇ παρὰδοσεὶ τοῦ ἡμετέρου μαθη-
ματος ἐνώπιον τῆς πρὸς τοὺς νέους τούτους τῆς
ἐπιστήμης ὀρίζοντες καὶ τὴν κινὴν διδασκαλί-
αν τεθηπούσας εὐγενεῖς νεολαίας ἐξεργάσασμεν καὶ
τὴν γνώμην ἡμῶν ὅτι ὁ νεὸς οὗτος πολὺ πιθα-
νὸν νὰ ᾔτο ἀριερωμένος εἰς τὸν Ἀπόστολον Φί-
λιππον, ἕνα τῶν 7 διακόνων τὸν ἀναπερόμενον εἰς

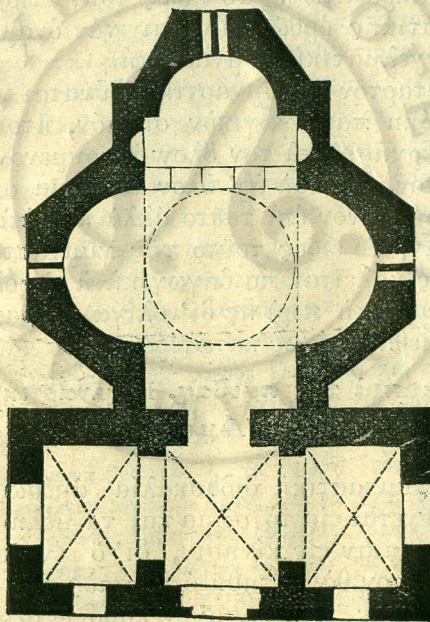

(Εἰκ. 17). Ἀρχιτεκτονικὴ κάτοψις
τοῦ ἐν Μανωλάδι παρὰ τὴν Ἀχαΐαν
ναοῦ τῆς Θεοτόκου.

(Εἰκ. 19).

Ὁ ναὸς τῆς Αγίας
Τριάδος εἰς θέσιν
Μαύρικα παρὰ τὸ
Αργεῖνιον.

Ιεράπολιν—Χώνης καὶ Κολοσσάς ὅτε ἐπιστρέφων
τὴν ἐσπέραν τῆς 25 Οκτωβρίου μετὰ πόσης
ἐκπλήξεώς μου καὶ θαυμασμοῦ (ἀντίτιμον τοῦ
θαυμασμοῦ ὃν ἐκεῖνοι κατέβαλλον ἀκούοντές μου)
ἤκουσα ὅτι οἱ μικροὶ ἐκεῖνοι μαθηταὶ εἰς μικροὺς
ἀρχαιολόγους μεταβληθέντες, ἀνέγνωσαν ἐν τῇ
Κρύπτῃ τὸ ὄνομα ΦΙΛΙΠΠΟΣ!!

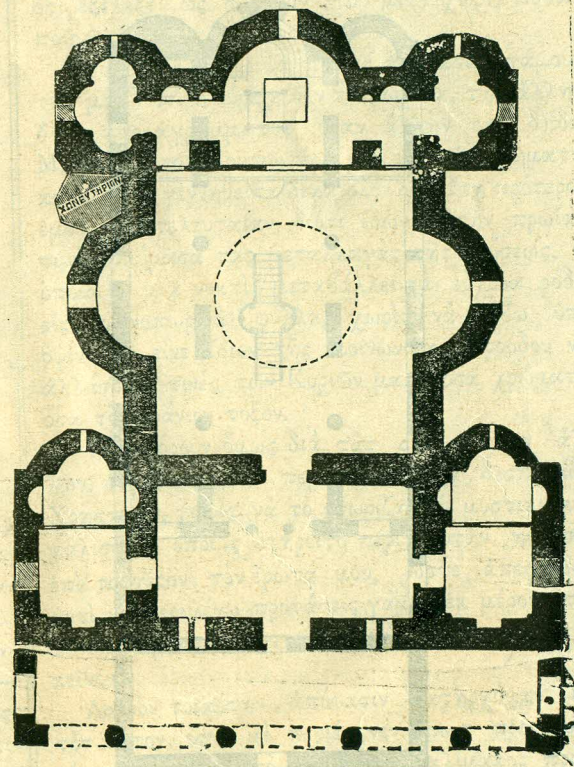

(Εἰκ. 20). Ὁ παρὰ τὸ Ρίον ἐν τῷ
χωρίῳ Πλάτανι παρὰ τὰς Πάτρας ναὸς
τοῦ Αγίου Νικολάου.

κὼν ἐπιφροσῶν καὶ γραμ-
μάτων ἀνὰ τὸν δασὺν ἐ-
λαιοῦνα Τράλλεων περὶρε-
ρόμενοι.

Ταῦτα εἰς τοὺς φιλοτί-
μους μαθητάς ἔλεγον, καὶ
ἀπῆλθον εἰς Λαοδικεῖαν—

Καὶ τῷ ὄντι τὴν προῖαν μετὰ τὴν ἐπὶ τῇ
μνήμῃ τοῦ Μεγαλομάρτυρος Δημητρίου θεῖαν λει-
τουργίαν, ἀναβάντες μετὰ τῶν λογάδων καὶ μα-
θητῶν ἐπὶ τοῦ λόφου τῶν ἀρχαίων Τράλλεων εἶ-
δον ὅχι μόνον ὅτι ἀνέγνων τὸ ὄνομα ΦΙΛΙΠΠΟ ()
ἀλλ' ὅτι εἶχον συμπληρώσει καὶ τὸ δεξιὸν σκέ-
λος τοῦ Λ ὅπερ εἶχε καταστροφῇ καὶ ἀνεγινώ-
σκετο μᾶλλον ΦΙΛΙΠΠΟΣ.

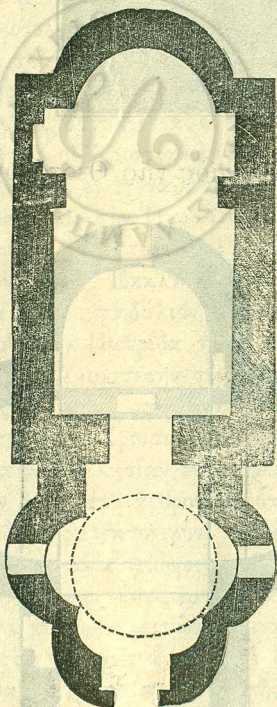

(Εἰκ. 22). Ἀρχιτεκτονικὴ κάτοψις
τοῦ παρὰ τὴν Ὑπάτην ναοῦ τῆς Μονῆς
Αγάθωνος, ἐκατέρωθι τοῦ ἔσω νάρθηκος
ἔχοντος δύο παρεκκλήσια.

Καὶ ὑπάρχει, εἶπον τότε κατ' ἑμαυτὸν, καὶ ὑπάρχει ἀμφιβολία περὶ τῆς συνεχείας καὶ τοῦ ποιοῦ τῆς εὐρυΐας τῆς νέας γενεᾶς πρὸς τὰς ἀρχαίας;

Ὡς πατὴρ ἐδάκρυσεν καὶ προσευχθεὶς πρὸς τὸν οὐράνιον Πατέρα ἐπεκαλέσθη ἐπὶ τοὺς μικροὺς μου Ἕλληνας τῶν Τράλλεων τὴν θεῖαν χάριν, τὴν σοφίζουσαν καὶ ἀποδίδουσαν εἰς τὸ γένος καὶ τὸν κόσμον τὰς μεγαλοφυΐας τῶν Χρυσостόμων καὶ τῶν Ἀνθεμίων.

Ταῦτα προσηυχήθη καὶ εἶπον διὰ τοὺς μικροὺς μου φίλους μαθητὰς τῶν Τράλλεων, ἀλλὰ διὰ τοὺς μεγάλους τῶν Τράλλεων καὶ ὅλης τῆς Ἀσίας τί νὰ εἶπω;

(Εἰκ. 23). Ὁ παρὰ τὴν Αἰδηψὸν εἰς θέσιν Μαραθιά ναὸς τῆς Θεοτόκου.

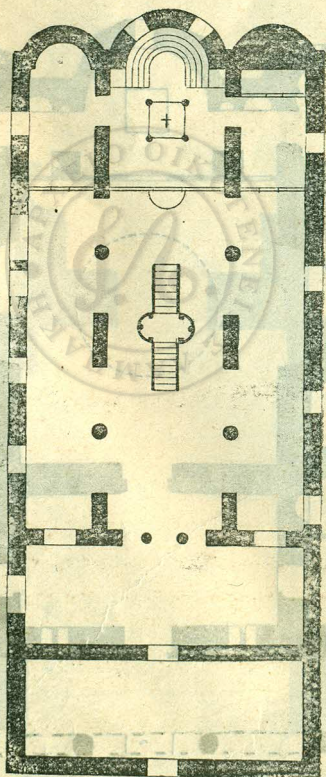
Μίαν ἀποτείνω εὐχὴν, μίαν ἀποτείνω παρὰ-

εἰς θεσιν Μαραθιά ναὸς τῆς Θεοτόκου.

Μίαν ἀποτείνω εὐχὴν, μίαν ἀποτείνω παρὰ κλησιν: Ὅπως ἐκ παντὸς τρόπου σέβωνται πᾶσαν τῶν προγόνων ἡμῶν ἀρχαιότητα εἴτε πρὸ, εἴτε μετὰ Χριστόν.

Ἡ ἱστορία εἶναι μία καὶ ἐνιαχία, καὶ ὁ φροντίζων περὶ μιᾶς ἐποχῆς μόνον, οὗτος χωλαίνει μονομερῇ ἔχων ἐκπαίδευσιν.

Τίνες δ' εἰσὶν αἱ ἐθνικαὶ βλάβαι ἐκ στενοκεφάλων τοιούτων μονομεροῦς ἐκπαιδεύσεως οὔτε λέγονται, οὔτε περιγράφονται, μάλιστα ἂν ὁ τοιοῦτος ἔτυχε νὰ εἶναι προϊστάμενος ναοῦ ἢ κοινότητος.

(Εἰκ. 24). Ἀρχιτεκτονικὴ κάτοψις τοῦ Μητροπολιτικοῦ ναοῦ Σταγῶν (Καλαμπάκα) ἐν μέσῳ τοῦ ὁποίου κεῖται ὁ ἄμβων.

ΑΡΜΟΝΙΑ

Ταῦτα περὶ τῶν τύπων, τῶν περ ὁδῶν καὶ τῆς ἀξίας τῶν χριστιανικῶν οἰκοδομημάτων καὶ τοῦ ὕρ' ἡμῶν ἐν Τράλλεσι μελετηθέντος ἐν σχήματι πλοίου περισέμνου ναοῦ, ὃς μετὰ τὴν προηγουμένως ὕρ' ἡμῶν ἐξενεχθεῖσαν γνώμην καὶ τὴν ἔπειτα διὰ τῶν μικρῶν ἀρχαιολόγων ἀνάγνωσιν ἐν τῇ κρύπτῃ τοῦ ὀνόματος ΦΙΛΗΠΠΟΣ οὐδεμίαν ἔχομεν ἀμφιβολίαν ἢ μᾶλλον εἴμεθα πεπεισμένοι ὅτι ἀνῆκεν εἰς τὸν ἐν Τράλλεσιν ἀποθανόντα Ἀποστόλον τὸν ἱερὸν Φίλιππον· ἐρ' ὧ καὶ νῦν τοῦ Ἀποστόλου Φιλίππου ὀνομάζομεν.

Εἴθε δὲ οἱ διαρκῶς ἐπὶ τῶν ἐνδόξων πόλεων τῆς γεγραφῆς ἱστορίας καθήμενοι, εἴθε διαρκῶς ν' ἀνερευνῶσι τὰ ἱστορικὰ τῶν πατέρων ἡμῶν ἐδά-
ρη καὶ ἐκ παντὸς τρόπου πάντα τὰ μνημεῖα ἔ-
στω καὶ τὰ ἐλάχιστα διασώζωσιν ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἐνιχίας ἡμῶν ἱστορίας καὶ τέχνης.

Ἐν Αθήναις.— Γ. ΛΑΜΠΑΚΗΣ